

sterker spreekt dit, wanneer wij letten op wat men bij de „Erlebnis“-psychologie voor de paedagogiek meende te kunnen doen.

Nu heeft men, vooral ook met het oog op de paedagogiek, wel getracht op tweeërlei manier aan de gevaren te ontkomen. In de eerste plaats door van drieërlei „Erlebnis“ te spreken en in de tweede plaats door de aandacht te wijden aan het „Erlebnis“ bij het kind.

Tot het spreken over drieërlei „Erlebnis“ komt men op de volgende wijze: wanneer in elke intentioneele geestelijke acte zich een innerlijke beleving aan ons presenteert, dan zijn daarbij toch steeds twee factoren noodzakelijk aanwezig. In de eerste plaats eene van een individueele geestelijke levensopvatting van het belevende subject. Maar in deze acte gaat het voor het subject om een verhouding, om een reactie; er is immers iets, waarop de beleving is gericht, er is dus een object. Dit object kan onder bepaalde omstandigheden ook in het subject zelve liggen, kan b.v. zijn een karaktereigenschap, kan een beleving zijn van de formeele eigenaardigheden der eigen psychische structuur, maar blijft dan toch altijd object. In elk geval zijn het subjectieve en het objectieve in de innerlijke beleving structureel zoo innig mogelijk met elkander verbonden.

Maar deze betrekking is geen constante. Er is niet een vaste factor, waardoor de afhankelijkheid of de bepaaldheid van de eene pool jegens de andere kan worden omschreven. Zoowel de individuen als de bepaalde „Erlebnisse“ in ieder individu kunnen in verband met deze betrekking als meer *subjectief* gericht of meer *objectief* gericht of als *harmonisch* omschreven worden.¹⁵⁶⁾ Op deze wijze komt men er dan toe om voor de paedagogiek onderscheidingen in te voeren, waardoor men gemakkelijker het systeem meent te kunnen vrijwaren voor het verwijt van subjectivisme.

In de tweede plaats heeft men de verschillende perioden in het kinderleven willen onderscheiden, om op die wijze de opvoeding en de didactiek aan de „Erlebnis“ ontwikkeling van het kind zich te doen aansluiten. Men zegt dan, dat het kind in de eerste levensperiode tot ongeveer het elfde jaar nog in den tijd is, waarin het onbevangen en in ongebreidelden praatlust en handelingsdrang alles, wat aan „Erlebnis“ in hem is, openbaart. In de tweede periode, de rijpingsjaren, volgt dan een zekere schuwheid van den ontwakenden persoon om zich zoo te uiten, dat anderen merken, wat hij zelf innerlijk beleeft. De derde periode is die van de adolescentie, waarin de jonge mensch zich vrij en bewust tegenover de wereld stelt met den moed om zijn eigen „Erlebnis“ tot uitdrukking te brengen.¹⁵⁷⁾

Het experimenteele onderzoek o.a. van *Gruehn*¹⁵⁸⁾ kwam bovendien tot het resultaat, dat er ook onder de kinderen verschillende typen zijn wat betreft den aard van de kinderlijke innerlijke be-